

УДК 338.439.4:636.5.034(477)

ЗАБОЛОТНИЙ В.С., канд. екон. наук

ГАВРИК О.Ю., асистент

*Білоцерківський національний аграрний університет***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ВИРОБНИЦТВА ЯЄЦЬ В УКРАЇНІ**

У статті розглядаються особливості функціонування українських підприємств галузі яєчного птахівництва та наводяться основні тенденції виробництва продукції яєчного птахівництва в Україні. Авторами проаналізовано сучасний стан та особливості розвитку яєчного птахівництва в Україні, подано аналітичну оцінку функціонуванню галузі в умовах ринкової економіки та в контексті вступу України у Світову організацію торгівлі. Виявлено основні чинники, що впливають на розвиток яєчного птахівництва в Україні, та окреслено ряд проблемних питань, вирішення яких призведе до підвищення ефективності діяльності українських підприємств – виробників продукції, що досліджується.

Ключові слова: яєчне птахівництво, глобалізація, конкурентоспроможність продукції.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань держави є забезпечення продовольчої безпеки населення, головну роль в якому відіграє агропромисловий комплекс. Скорочення виробництва продукції тваринництва призвело до зниження забезпеченості населення білками тваринного походження. Виходом з цієї ситуації для нашої держави може стати розвиток птахівництва в цілому та його яєчного напрямку зокрема. Сучасному продовольчому ринку притаманні нестабільність і непередбачуваність, що є результатом впливу світових інтеграційних та глобалізаційних процесів. Особливо виразно ці процеси простежуються у розвитку вітчизняного яєчного птахівництва. Разом з низькою конкурентоспроможністю продукції вітчизняного птахівництва вони спричиняють зростання обсягів її імпорту на територію України.

За таких умов постає об'єктивна необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва вітчизняної продукції яєчного птахівництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням ринку продукції яєчного птахівництва займалися цілий ряд економістів-дослідників, серед яких: Г.Л. Азоєв, О.М.Варченко, О.Д. Гудзинський, С.В. Діденко, Н.С. Золотарьова, О.Ф. Кирилюк, В.К. Савчук, І.В. Свиноус, П. Самуельсон, Л.Ф. Хайек, П. Хейне, Й. Шумпетер та інші вчені. Однак, в їх працях не в повному обсязі розкриті проблеми функціонування птахівничих підприємств в умовах глобалізації.

Мета дослідження – визначення основних тенденцій функціонування українських підприємств яєчного птахівництва в умовах глобалізації.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводили на матеріалах Державної служби статистики України, асоціації «Союз птахівників України», а також підприємств птахівничої галузі. Використовували такі методи: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Птахівництво – галузь тваринництва, яка забезпечує населення унікальними продуктами харчування. Яйця є важливим і перспективним об'єктом переробки з погляду отримання продуктів, необхідних для забезпечення високої якості життя людей. Упродовж сторіч яйця відігравали основну роль в харчуванні людей, залишаючись одним із найбільш економічних і доступних універсальних продуктів харчування, що містять високоякісний протеїн, вітаміни, ненасичені жири, залізо, фосфор і цинк, багато інших основних інгредієнтів для здорового життя.

В останні роки динаміка поголів'я птиці в Україні мала стійку тенденцію зростання, при цьому найбільш істотне зростання спостерігалось в сегменті птиці м'ясного напрямку. Так, у період з 2002 до 2011 рр. загальне поголів'я птиці в усіх категоріях господарств збільшилося на 36 %, у тому числі в секторі промислового виробництва – на 153,5 %.

За підсумками 2012 р. поголів'я птиці збільшилося на 6,5 % – до 213,8 млн голів, у тому числі поголів'я птиці на промислових підприємствах зросло на 11,3 %. Це зростання було пов'язане, перш за все, зі скороченням поголів'я птиці м'ясного напрямку в 2011 році. Порівняно з попереднім роком у 2011 р. поголів'я птиці в усіх категоріях господарства скоротилося на 1,5 %, у тому числі в секторі промислового виробництва – на 4,4 %.

Зазначимо, що чисельність поголів'я курей-несучок протягом 2012 р. практично не змінилася, збільшившись всього на 0,2 % – до 40,347 млн. голів.

Сектор промислового виробництва яєць в період із 2002 до 2012 рр. також демонстрував високі темпи зростання. Так, поголів'я птиці яєчного напрямку в сільгоспідприємствах за звітний період

збільшилося на 103 %. Із запровадженням інноваційних технологій виробництва підвищилася продуктивність птиці яєчного напрямку, і відповідно зросло товарне виробництво столових яєць.

Утримання птиці в господарствах населення орієнтоване, перш за все, на забезпечення продовольчого споживання (м'ясо і яйце). При цьому динаміка зміни поголів'я птиці найчастіше залежить не стільки від кон'юнктури ринку, скільки від соціально-економічних чинників (доходи, зайнятість), а також ціни на корми. За структурою поголів'я птиці – це переважно м'ясо-яєчні кроси вітчизняної селекції, рідше м'ясні бройлери.

Середня чисельність поголів'я курей-несучок у сільськогосподарських підприємствах станом на 1 січня 2013 р. склала 40347,4 тис. голів, щодо показника за аналогічний період попереднього року – 100,2 %. Лідируючі області: Київська – 7696,2 тис. голів, Донецька – 5682,6 тис. голів, Хмельницька – 3148,9 тис. гол., Дніпропетровська – 2749,5 тис. голів.

Як свідчать проведені групування, основне поголів'я сільськогосподарських підприємств сконцентровано в 19 сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання із чисельністю поголів'я птиці понад 750 тис. голів. Високий рівень концентрації та використання сучасних технологій дає можливість забезпечити високий рівень рентабельності (понад 65 %), через зниження рівня повної собівартості і підвищення закупівельної ціни, яка характеризується, в першу чергу, високою якістю кінцевої продукції, а також за рахунок високої продуктивності курей-несучок.

Відомо, що висока концентрація птиці на обмеженій території призводить до загострення екологічних проблем. За даними досліджень, проведених в Російській Федерації, вміст аміаку на території великих птахофабрик коливається в межах 0,3-1,42 мг/м³. На відстані 500, 1000, 1500 і 2000 м вміст аміаку зменшується відповідно на 24 %, 28, 29 та 40 %. Максимально разові концентрації сірководню на території птахофабрик і за їх межами перевищують допустимий рівень в 1,5–6,3 рази. У повітрі на відстані в 500, 1000, 1500 і 2000 м від птахофабрик концентрація бактеріальних кліток в 1 м³ повітря відповідно зменшувалася на 48 %, 50, 51 та 53 %. Результати досліджень засвідчили, що у населення, що проживає в районі розміщення птахофабрик (в т.ч. у дітей), відмічався підвищений рівень захворюваностей, пов'язаних з органами дихання, інфекційними і паразитарними хворобами, а також хворобами органів травлення.

Найближчим часом в Україні планується прийняття нового законодавства з екології, яке на вимогу ЄС має відповідати європейським нормам, а відповідно значно зростуть вимоги до підприємств, які є потенційними забруднювачами навколишнього середовища. Тому в птахівничій галузі будуть розвиватися новітні технології утилізації відходів, основним з яких є послід.

Одним із напрямів збільшення виробництва і підвищення економічної ефективності птахівництва є подальший розвиток спеціалізації і концентрації та переведення галузі на індустріальну основу і створення великих промислових комплексів навколо великих міст і промислових центрів.

За період 2002-2012 рр. виробництво яєць в Україні збільшилося на 69,0 %. При цьому, в першу чергу, зростання було зумовлене нарощуванням виробництва яєць у крупнотоварному секторі. Так, виробництво яєць у промислових підприємствах за звітний період зросло в 2,4 рази.

Активний розвиток крупнотоварного виробництва вніс істотні корективи як у виробничу, так і товарну структури ринку яєць. Ще на початку двотисячних років основним виробником яєць були господарства населення, формуючи більше 60% загального обсягу пропозиції продукції. За підсумками 2012 р., частка господарств населення у виробництві яєць скоротилася до 37,3 %. У 2012 р. виробництво яєць в Україні зросло як у секторі промислового виробництва, так і в господарствах населення, де ріст обсягів виробництва яєць є практично однаковим – 2,1 і 2,6 % відповідно.

Фінансовим поштовхом до відродження яєчного птахівництва є потужні значні інвестиції у вигляді коштів державної підтримки. Значна частка направлялася на закупівлю добових курчат батьківських та прабатьківських зарубіжних кросів, кормів і кормових добавок для курей, з метою вирощування їх для отримання яєць племінних порід і подальшого збільшення виробництва товарної продукції птахівництва. Тільки у 2003 р. на це було використано 25,4 млн грн., або 33,1 % від загального обсягу коштів, виділених Мінагрополітики з державного бюджету на селекцію в тваринництві та птахівництві. Потім були запроваджені дотації у вигляді 0,5 грн за кожне реалізоване яйце.

Вкладені інвестиції дали можливість сформувати потужну виробничу базу яєчного птахівництва. Короткий термін окупності вкладеного капіталу стимулював до залучення приватних інвестицій в розвиток яєчного птахівництва.

Характерною особливістю для виробництва яєць є його сезонність. Проте, в сільськогосподарських підприємствах, які використовують інтенсивні технології, його прояв незначний. В особистих селянських господарствах сезонність виробництва чітко проявляється, що зумовлено,

в першу чергу, відсутністю приміщень для цілорічного утримання курей-несучок. Сезонність пропозиції, зумовлена переважаючим виробництвом яєць на регіональному ринку приватними домогосподарствами. Застосовуючи стратегію синхромаркетингу, збільшуючи обсяги пропозиції своєї продукції в осінньо-зимовий період, сільськогосподарські підприємства можуть згладити сезонність пропозиції протягом року, забезпечивши тим самим вищий рівень рентабельності виробництва й успішну реалізацію своєї продукції з меншими зусиллями на товаропросування. За даними птахопідприємств, витрати на виробництво яєць у зимовий період в 1,3-1,5 рази вищі проти аналогічних витрат у літні місяці, сезонне коливання цін на продукцію становить 1,8-2 рази. Дешева літня продукція часто обертається для птахопідприємств збитками, а затратна зимова є прибутковою.

Характерною рисою виробництва яєць в сільськогосподарських підприємствах є високий рівень його концентрації. Так, 20 % загального обсягу яєць виробляється на 3 сільськогосподарських підприємствах, за рівня рентабельності близько 75 %, із середньорічним обсягом виробництва 775 млн штук яєць.

Ефективність птахівництва забезпечується на основі розширеного відтворення за рахунок впровадження прогресивних технологій, використання інновацій та вертикальної інтеграції, що суттєво знижує витрати на всьому етапі товароруку від виробника до кінцевого споживача. Так, збитковість виробництва спостерігається в сільськогосподарських підприємствах із обсягом виробництва до 10 млн шт., більшість яких функціонують як самостійні суб'єкти господарювання.

Вертикальна інтеграція сприяє скороченню витрат і зниженню залежності від поточних тимчасових змін у ринковій кон'юктурі. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання сировинних, переробних і збутових напрямів діяльності в єдиному організаційно-технологічному комплексі. Очевидно, що перспективи птахівничої галузі України за розвитком великих виробничих інтеграційних утворень, які зможуть забезпечити ефективну роботу на основі замкнутого технологічного циклу за схемою: утримання батьківського стада в племрепродукторах, виробництво кормів та приготування кормових сумішей на власних комбикормових заводах, виробництво м'ясної та яєчної продукції, її переробка, логістика та організація збуту продукції. Лише в такому випадку підприємство зможе досягти високих результатів виробничої діяльності.

В Україні все ще існує досить велика кількість виробників яйця, тому поточні процеси інтеграції та консолідації, які спостерігаються в галузі, є одними з ключових чинників подальшого розвитку виробництва яйця в Україні.

Частка яєць, вироблених в домогосподарствах, поступово знижується: із 42 % у 2009 р. до 37 % в 2012 р., що стало наслідком процесів активної консолідації підприємств промислового сектору з поступовим виведенням з виробничого процесу малоефективних підприємств. Зокрема, ще в 2003 р. в Україні налічувалося 156 підприємств – виробників курячого яйця. До 2011 р. їх кількість, згідно з даними профільної асоціації «Птахопром України», скоротилася до 96, тобто всього за 8 років із ринку вийшли або були поглинені більше 40 % раніше незалежних виробників.

У цілому на частку п'яти найбільших виробників яєць в Україні припадає 40,8 відсотків внутрішнього ринку порівняно із 34,9 % в 2011 р. і 28 % у 2008 р., що свідчить про зниження впливу дрібних і середніх гравців на ринок. За прогнозами експертів, надалі великі компанії ще більше посилять свої позиції і скоротять частку участі населення у виробництві яєць. У найближчі кілька років структура ринку буде виглядати так: промислове виробництво – 74,6 %, населення – 25,4 %.

Ринок курячого яйця в Україні буде і далі індустріалізуватися та консолідуватися. Україна – один із провідних світових виробників зернових та соняшнику, які в свою чергу є ключовими компонентами комбикормів для несучок. Тому низька собівартість курячих яєць сприятиме формуванню українським виробникам значної конкурентної переваги на світовому ринку. Водночас активізація діяльності галузей харчової промисловості стимулюватиме додатковий попит на сухі та особливо рідкі яєчні продукти. Зважаючи на щорічне збільшення обсягів виробництва курячих яєць та яєчних продуктів, а також розширення галузей їх використання, обидва ринки, безумовно, будуть зростати. Виробники яєчних продуктів посилюватимуть свої позиції за рахунок удосконалення технологій виробництва, нарощування обсягів виробництва,

розширення асортименту яєчних продуктів, пошуку нових шляхів їх збуту, нарощування експорту тощо.

На нинішньому етапі розвитку промислового птахівництва важливе значення мають оцінка організаційно-економічних засад розвитку галузі та визначення перспектив її динамічного розвитку. Вирішення зазначеної проблеми передбачається здійснити, головним чином, за рахунок мобілізації і використання внутрішніх резервів через поліпшення організації виробництва і праці; економне витрачання сировинних і матеріальних ресурсів (частка яких у собівартості продукції складає 75-80 %); дотримання технологічних нормативів; зменшення суспільних витрат виробництва; поліпшення якості виробленої продукції та підвищення рівня використання батьківського стада птиці.

Вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва харчових яєць необхідне, по-перше, для забезпечення попиту населення України продуктами харчування тваринного походження; по-друге, для збільшення обсягів експорту яєць та продуктів їх переробки на світовому ринку.

Підвищення рентабельності залежить, в першу чергу, від комплексу взаємопов'язаних факторів: продуктивності птиці, рівня товарності продукції, витрат кормів і праці на виробництво яєць птиці, цін реалізованої продукції.

У середньому по Україні протягом 2008-2012 рр. спостерігається тенденція до підвищення рівня рентабельності виробництва курячих яєць. Це стало можливим завдяки впровадженню прогресивних технологій утримання й годівлі птиці та використанню високопродуктивних гібридних кросів курей. Проте в силу об'єктивних і суб'єктивних факторів протягом 2008-2012 рр. спостерігалася чітка тенденція до росту повної собівартості 1000 штук яєць, яка в 2012 р. складала 413,31 грн, що на 22,3 % більше значення цього показника 2008 р. Зазначимо, що за досліджуваний період спостерігалася й підвищення реалізаційних цін на яйця.

Ефективність птахівництва залежить і від розведення лінійної та гібридної птиці, що відзначається високою продуктивністю. Складовою успіху галузі є генетика і селекція, сучасний науково обґрунтований рівень годування і утримання птиці, високий ветеринарний захист і організація праці. Прогрес галузі значно пов'язаний з раціональним використанням світового генофонду, підвищенням генетичного потенціалу птиці.

Індустріальна технологія виробництва продукції птахівництва ставить підвищені вимоги до генетичних якостей птиці. У селекційно-генетичному центрі виведено високопродуктивні кроси яєчних курей, потенціальна несучість яких становить 350-360 яєць за рік. Кури цих кросів характеризуються високим рівнем збереження молодняку і дорослої птиці в інтенсивних умовах утримання.

У результаті модернізації і концентрації потужностей виробництва в секторі, а також скорочення кількості неефективних компаній на ринку, середня продуктивність курей-несучок демонструвала стійку тенденцію до зростання. При цьому в сегменті виробництва промислового яйця все ще залишається нерозкритим потенціал зростання середньої продуктивності курей-несучок до рівня не менше 300 штук яєць на рік на 1 голову курки-несучки.

Для виробництва яєць і м'яса використовують гібридну птицю, одержувану в результаті схрещування спеціалізованих поєднаних ліній. У виробництві яєць застосовують кроси на основі породи білий леггорн, м'яса – корніш і плімутрок. На сьогодні в птахівничих господарствах країни міститься приблизно 8 кросів курей яєчного напрямку і 10 м'ясного.

Перспективним на сьогодні є «коричневий» крос яєчних курей «Родоніт», що відрізняється високою продуктивністю і якістю яєць за невеликих маси тіла та витрат корму, а також переважаючий інші кроси за інкубаційними властивостями і збереженням поголів'я. Гібридні кури-несучки цього кросу за живою масою 1,7 кг на рік дають по 270-290 яєць.

В основу технології виробництва продукції яєчного птахівництва необхідно покласти раціональні схеми вирощування молодняку і утримання дорослої птиці, наприклад перехід на перспективне, економічно і біологічно обґрунтоване безпересадкове вирощування молодняку з переведенням його в продуктивне стадо в 17-тижневому віці, яке можливе за оснащення цехів клітинними батареями БКМ -3, КБУ-3, Р-15.

Одним із основних факторів, що впливають на продуктивність, якість продукції, здоров'я птиці та забезпечують ефективність промислового виробництва яєць і м'яса птиці, є повноцінна годівля. У структурі собівартості яєць і м'яса птиці корми становлять 60-70 %. Зменшення витрати кормів на одиницю продукції і підвищення ефективності їх засвоєння можна досягти: по-перше, використанням високоякісних кормових засобів і відповідною підготовкою кормів до

згодовування; по-друге, застосуванням оптимальних рецептів комбікормів для відповідних груп птиці; і, по-третє, підбором відповідних режимів і техніки годування.

Для птахофабрик необхідні корми, що відповідають вимогам промислової технології виробництва. Таким вимогам відповідають корми заводського виготовлення. Однак у зв'язку з їх дорожнечою деякі птахофабрики організували виробництво кормів у власних кормоцехах. Ураховуючи труднощі птахівничих підприємств із формуванням кормової бази, особливо важливо використовувати раціони, збалансовані за поживними речовинами, і, в першу чергу, за обмінною енергією і сирим протеїном, а також незамінними амінокислотами, оскільки використання збалансованого комбікорму сприяє зростанню продуктивності птиці.

Характерними особливостями розвитку вітчизняного ринку курячого яйця є: щорічне зростання виробництва (показники за 2012 р. майже вдвічі перевищують дані 2005 р.); відбуваються процеси консолідації, коли дрібні виробники змушені залишити ринок через неспроможність конкурувати із великими промисловими підприємствами. Це зумовлено високим індексом зносу основних фондів, відсутністю вертикальної інтеграції, низькою якістю місцевих кормів та бідним генетичним потенціалом вітчизняних кросів. Як наслідок, більшість дрібних виробників в Україні мають відносно низький коефіцієнт використання потужностей та низьку продуктивність.

Висновки. Отже, підвищення продуктивності курей із 274 яєць на одну курку-несучку в 2005 р. до 286 у 2012 р. у сільськогосподарських підприємствах зумовлено: використанням ефективніших кросів несучки та пов'язане з рецептурою кормів; зростанням експорту яйця з України завдяки збільшенню попиту в країнах Африки та Близького Сходу, конкурентним цінам та високій якості вітчизняної яєчної продукції; відсутністю імпорту курячих яєць (до 2011 р. Україна імпортувала лише інкубаційні яйця, оскільки вітчизняні потужності з виробництва яєць можуть повністю задовольнити попит всередині держави, а несприятливий тарифний бар'єр стає перешкодою для входу іноземців на внутрішній ринок України); сезонними коливаннями пропозиції та попиту на ринку курячих яєць. На відміну від більшості галузей сільськогосподарського виробництва, спостерігається не тільки сезонність попиту, а й сезонність пропозиції через те, що близько 37 % українського ринку яйця припадає на господарства населення, решта, майже 63 %, – промислове виробництво. Перелічені вище фактори посприяли тому, що за підсумками 2012 р. Україна посідає дев'яте місце в світі та друге у Європі з виробництва столових курячих яєць.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буряк Р. І. Управління якістю продукції птахівництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємством» / Р.І. Буряк. – К., 2003. – 20 с.
2. Заболотний В.С. Конкургентоспроможне птахівництво України: аналітична оцінка, прогноз розвитку / В.С. Заболотний, О.Ф. Кирилюк. – К.: ЦП «Компринт», 2013. – 197с.
3. Золотарьова Н.С. Методичні аспекти визначення фактичної собівартості продукції інкубаторно-птахівничих підприємств / Н. С. Золотарьова // Економіка АПК. – 2006. – №2. – С. 79–85.
4. Голіков І.В. Особливості інвестиційних проектів у птахівництві / І. В. Голіков // Економіка АПК. – 2006. – №6. – С. 73–75.

REFERENCES

1. Buriak R.I. Quality Management poultry: Author. Thesis. for obtaining sciences. degree candidate. Econ. sciences specials. 08.06.01 "Economics, Organization and Management" / R. Buriak. - K., 2003. - 20.
2. Zabolotny V.S. Competitive poultry Ukraine: Analytical evaluation, development forecasts / V.S Zabolotny, AF Kyrylyuk. - K.: CB "Komprynt", 2013. - 197s.
3. Zolotareva N.S. Methodical aspects of determining the actual cost of production incubatory-farming enterprise / N. Zolotarev // Economy APC. - 2006. - № 2. - P. 79-85.
4. Golikov I.V. Features of investments in the poultry / I. Golikov // Economy APC. - 2006. - № 6. - P. 73-75.

Современные тенденции производства яиц в Украине

В.С. Заболотный, О.Ю. Гаврик

В статье рассматриваются особенности функционирования украинских предприятий отрасли яичного птицеводства, приводятся основные тенденции производства продукции яичного птицеводства в Украине. Авторами проанализированы современное состояние и особенности развития яичного птицеводства в Украине, представлена аналитическая оценка функционирования отрасли в условиях рыночной экономики и в контексте вступления Украины в Мировую организацию торговли. Определены основные факторы, влияющие на развитие яичного птицеводства в Украине, и намечен ряд проблемных вопросов, решение которых приведет к повышению эффективности деятельности украинских предприятий – производителей исследуемой продукции.

Ключевые слова: яичное птицеводство, глобализация, конкурентоспособность продукции.

Надійшла 02.04.2014 р.